

NRO 14124 Säveån med Yxnås – Vårgårda kommun Område av riksintresse för naturvård **Områdesnummer:** NRO 14124 **Områdesnamn:** Säveån med Yxnås **Kommun:** Vårgårda **Kartblad:** 7C NV **Area:** 1210 ha **Naturgeografisk region:** 21 a Sydvästra Sveriges kuperade barr- och lövskogslandskap. Södra Västergötlands sprickdalsområde. **Kust/havsregion:** - **Regionindelning för sjöar och vattendrag:** Huvudavrinningsområde 108 Göta Älv. **Agrara kulturlandskapsregioner:** - **Landskapsform:** Sprickdalslandskap. **Riksvärde:** **Landskapstyp** **Naturtyp** **Vegetationstyp** **Arter** **Geologi** Odlingslandskap Naturbetesmark, äng Flora Vattendrag Mad vid vattendrag Flora Geovetenskap Ås, isälvsdelta, kame 227

Värdeomdöme: Representativt odlingslandskap, i mellanbygd, med lång kontinuitet och stort inslag av naturbetesmarker och naturlig slättermark. Växtsamhällena är bitvis art- och individrika, med arter som ängsstarr, trådtåg, klockgentiana, slätterblomma, stor blåklocka och svinrot. Maderna vid Säveån är representativa för den naturgeografiska regionen och hyser en rik flora. Säveån har ett omväxlande lopp med många forsar och fall. Säveån är lek- och uppväxtområde för ursprungligt bestånd av lax. Isälvsavlagringar med betydelse för tolkningen av landisens avsmältningsförlopp. **Huvudkriterier:** A, C, D **Stödkriterier:** Storlek, mångformighet, kontinuitet, representativitet, raritet, nyckelområde, funktion. **Förutsättningar för bevarande:** För att områdets värden skall bestå måste Säveåns lopp och naturliga vattenföring säkras. Ingrepp som kulvertering eller förändring av vattendragets sträckning eller bottenprofil, vandringshinder, utsläpp av försurande ämnen, tillförsel av organiska gifter, överfiske, inplantering av främmande laxstammar och skogsavverkning längs vattendraget medför att områdets naturvärde skadas. Exempel på negativa ingrepp är vattenreglering, vattenföreningar, dikning, årätning, skogsplantering, utfyllnad eller schaktning. Fortsatt jordbruk med åkerbruk, naturvårdsinriktad betesdrift och skötsel av landskapselement. Restaurering av igenvuxna ängar och naturbetesmarker. Områdets värden kan påverkas negativt av: Minskad eller upphörd jordbruks-/betesdrift skogsplantering på jordbruksmark, energiskogsodling, spridning av gifter eller gödselmedel, bebyggelse, nydikningar, täkt, luftledning, vägdragningar. Bevarandet av våtmarkens värde kräver att områdets hydrologi skyddas mot dränering, vattenreglering, dämning och torvtäkt. Avverkning av sumpskogar, skogar på fastmarksholmar och i kantzoner bör ej utföras. **Säkerställande och internationell status:** Delar av området är naturreservat. Området berörs av Natura-2000 område (art- och habitatdirektivet). **Områdets huvuddrag:** Säveån uppströms Vårgårda tillförs förhållandevis lite föreningar. Ån har ett omväxlande lopp med många forsar och fall. I sin nedersta del omges ån av betade ängar och mader, som tidvis översvämmas. Stora mader, vilka numera ej hävdas, finns också norr om Kärtared. Vid flera forsar har kvarnar och sågar utnyttjat vattenkraften. Dessa miljöer är nu viktiga häckningslokaler för strömstare och forsärla. Hela ån är dessutom av betydelse som övervintringslokal för strömstare. Ån är en av de minst exploaterade i länet. Säveån är lek- och uppväxtområde för ett ursprungligt bestånd av lax. Stammen bedöms ha mycket stort skyddsvärde med få motsvarigheter i landet. Åns bottenfauna är mycket mångformig med flera djurgrupper i stort antal. Safsa och ag växer längs ån. Området vid Yxnås är genomdraget av skarpa dalgångar, som korsar varandra. Bergen är mestadels bevuxna med gran och tall, medan dalsidorna här och där är klädda med ek och någon gång med hassel. På många platser påträffas en för trakten ovanligt rik flora. I lövskogstäcka branter växer t ex hässlebrodd, trolldruva, lundbräsma och backskafting, medan solöppna backar och bergsbranter hyser torrbacksarter såsom krissla, sötvedel, blodnäva, kungsmynnta och stor fetknopp. I den norra delen ligger två gårdar, Yxnås och Granlid. Till Yxnås hör ett område med delvis mycket små åkrar, sydväst om gården. Dessa brukas av den intresserade markägaren med gamla metoder. Häst används till plöjning och harvning. Sådden sker för hand och vid skörden används ibland lie. Brukaren bidrar till att levandegöra ett 228 nästan helt försvunnet jordbrukssätt. Yxnås är naturreservat. Efter omfattande röjningsarbeten sköts nu Yxnås ängsmarker genom lieslätter. De plana glacifluviala bildningarna vid Kärtared är ett delta uppbyggt till

högsta kustlinjen. Detta är det första delta, som bildades vid Horlaåsens uppkomst. Dräneringen har vid denna tidpunkt troligen kastat om mot väster till Bälunge, vilket väl syns i den renspolade smala sprickdalen. Sävån har skurit ut vackra, betade strandbrinkar i delat. Möjligen är brinken ursprungligen en iskontakt. I brinken finns en välhävdat ljunghed med bl a ljunghedströst. Norr om ljungheden hävdas en mad genom slätter. Vid Horla finns ett av Horlaåsens intressantaste partier. Norr om Storsjön finns ett kameområde med åsar och åsgropar. Storsjöns form är till stora delar bestämd av de glacifluviala bildningarnas former. De naturliga slätter- och betesmarkerna vid Yxnås och Kärtared utgörs av sötvattensstrandäng och ljunghed. Förekommande vegetationstyper är gräshed, fuktäng och ljunghed. Växtsamhällena är bitvis art- och individrika, med arter som svinrot, blåklocka, blodnäva, hundstarr, hirstarr, blekstarr, stjärnstarr, veketåg, knapptåg, trådtåg, blåtåtel, kärrkavle, ljunghedströst, kattfot, vanlig låsbräken, nattviol, ängsstarr och kärrsälting. Maderna vid Sävån är representativa för den naturgeografiska regionen och hyser en rik flora med arter som kärrspira, tätört, slätterblomma och klockgentiana. **Anmärkning:** I länets naturvårdsplan redovisas området (Nr 29, 32, 40 och 41, Vårgårda kommun) som klass II-objekt (högt naturvärde. Tidigare kvarnättigheter och vattendomar gäller för berörda dämmen i ån. Ingår i länsstyrelsens program för bevarande av natur- och kulturmiljövärden i odlingslandskapet (objekt nummer 27-13,27-14) och i nationell bevarandeplan för odlingslandskapet (objekt nummer P2103, 27.13,27.14 och ÄoH 27-13,27-14). VMId: 07C5D02.

Referenser: Länsstyrelsen 1976: *Natur i Älvsborgs län*. s 413-417. Eriksson, M, Nyfian, M & Oskarsson, M. 1981: *Översiktlig naturinventering av vissa vattendragssträckor*. s 36-40. Länsstyrelsen i Älvsborgs län 1981:9. Norn, K. 1980: *Inventering av dammar i Älvsborgs län*. (opubl.). Förvaras hos Länsstyrelsen. Länsstyrelsen 1980: *Beslut om bildande av naturreservatet Yxnås samt skötselplan*. Eriksson, M. & Larsson, P. 1981: *Jämförande inventering av våtmarker i Västgötadeln av Älvsborgs län*. s 21-25. Länsstyrelsen i Älvsborgs län 1981:1. Vårgårda kommun och länsstyrelsen 1985: *Program för kulturminnesvård. Vårgårda kommun*. Eriksson, M m fl. 1983: *Biologisk referensundersökning av åtta vattendrag i Älvsborgs län*, s 36-37. Länsstyrelsen i Älvsborgs län 1983:1. Carlsson, L. & Carlsson, A. 1984: *Ag, Cladium mariscus, i strömmande vatten*. Svensk Botanisk Tidskrift 78:17-18. Länsstyrelsen 1994: *Värdefulla odlingslandskap i Älvsborgs län*. Länsstyrelsen i Älvsborgs län 1994:5. Länsstyrelsen 1987: *Ängar och hagar i Vårgårda*. Länsstyrelsen i Älvsborgs län 1987:7. Naturvårdsverket 1996: *Nationell bevarandeplan för odlingslandskapet*. Stockholm. Fredén, C. 1990: *Beskrivning till jordartskartan Borås NO*. Sveriges geologiska undersökning, ser. Ae nr 107. 229 Naturvårdsverket 1994: *Myrskyddsplan för Sverige*. Solna. Länsstyrelsen 1994: *Våtmarker i Älvsborgs län*. Länsstyrelsen i Älvsborgs län 1993:6. Fiskeriverket beslut 1988-04-11: *Områden av riksintresse för yrkesfisket, områden av särskilt intresse för fritidsfisket samt områden av särskilt intresse avseende arter och stammar av fisk*. Fiskeristyrelsen 1984: *Bevarande av de svenska fiskbeståndens genetiska resurser*.